

Charles Romeu, l'home de mirada clara 1887-1933

Ludmilla Lacueva i Canut

Esriptora. Diplomada en estudis superiors en hoteleria per l'Ecole Hôtelière de Lausana i secretària de direcció
llibriadiopcioners@gmail.com
<https://www.facebook.com/llibriadiopcioners/>

Resum

Charles Romeu, l'home de mirada clara (1887-1930)
Charles Romeu, veguer francès de 1887 a 1933, ens trasllada a moments cabdals de la història d'Andorra. Durant 47 anys, l'home de mirada clara va portar el progrés a un país que va conèixer aïllat i pobre. Veiem desfilar bisbes, delegats permanents i altres autoritats, i som testimonis de l'enfrontament amb funcionaris francesos i personatges que volien treure profit dels anhels de benestar dels andorrans.

Resumen

Charles Romeu, el hombre de mirada clara (1887-1930)
Charles Romeu, veguer francès de 1887 a 1933, nos trasllada a momentos importants de la historia de Andorra. Durante 47 años, el hombre de mirada clara llevó el progreso a un país que conoció aislado y pobre. Vemos obispos, delegados permanentes y otras autoridades, y testimonios del enfrentamiento con funcionarios franceses y personajes que quieren conseguir un provecho de los anhelos de bienestar de los andorranos.

Résumé

Charles Romeu, viguier français de 1887 à 1933, nous transporte à des moments importants de l'histoire d'Andorre. Pendant 47 ans, l'homme au regard clair a amené le progrès dans un pays qu'il a connu pauvre et isolé. Nous voyons défiler des évêques, délégués permanents et autres autorités, et nous sommes témoins de l'affrontement avec des fonctionnaires français et des personnages qui voulaient tirer parti de l'aspiration au bien-être des andorrans.

Abstract

Charles Romeu, the man with the clear eyes (1887-1930)
Charles Romeu, a French *viguier* from 1887 to 1933, takes us to important events of Andorran history. During 47 years, the man with pale blue eyes brought progress to an isolated and poor country. There is a parade of bishops, permanent delegates and other authorities, and we witness the confrontation with French civil servants and persons who only wanted to take advantage of the Andorran people's longing.

P
Papers
de recerca
històrica
8

al com podem llegir a la novel·la *L'home de mirada clara*, Charles Romeu és un personatge injustament oblidat del nostre passat. La seva mirada ens transporta a través de moments decisius de la història d'Andorra. Una mirada honesta i justa, sense adornaments, a la què el pas dels anys, no traurà gens de lucidesa. Des del seu nomenament, amb trenta-dos anys, Charles Romeu esmerçarà tots els esforços per portar el progrés a Andorra, un país aïllat i pobre, i per facilitar una vida millor als seus habitants.

A priori podia semblar que Charles Romeu, cavaller de la legió d'honor, era algú de massa recte, potser sever, però aviat els andorrans van saber apreciar-lo. A través de la seva nombrosa correspondència i informes veiem com viuen els andorrans, com pensen i quins són els seus anhels. És un viatge al passat en blanc i negre, sense cap filtre, amb tota la misèria que vivia un país, on la indústria era gairebé inexistent, però amb una població orgullosa de les seves arrels.

En una primera etapa, veiem com es desplaça per arribar a Andorra muntant un matxo, lluitant contra les inclemències meteorològiques i els ports nevats. Sortosament, amb els anys el progrés portarà altres tipus de transport. Tot i pertànyer a una família benestant de Prada de Conflent, Charles Romeu és una persona propera i afable, que teixeix una relació molt estreta amb els seus guies andorrans, com el Pepe Moles o el Cisco de Sans, amb qui

Gravat de Charles Romeu
de Gaston Vuillier

compartirà moltes xerrades durant les llargues hores de ruta per arribar a Andorra per uns camins pedregosos i perillosos. Durant els seus quaranta-set anys com a veguer forjarà bones amistats, especialment amb Josep de Riba, de Casa Rossell, que exercirà també com a veguer episcopal. Cada vegada que visita Andorra envia una missiva al delegat permanent, al síndic, al batlle i al secretari.

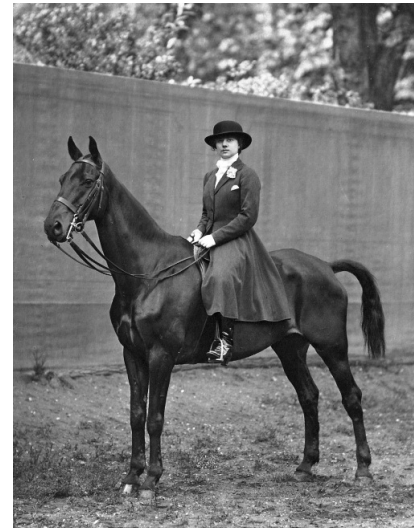
Als seus inicis, Romeu s'allotja en diferents hotels i en alguna ocasió ho havia fet en una cambra llogada a casa del senyor Molines, oncle de Bonaventura Moles, secretari en aquell moment de la Vegueria francesa. El 1888 lloga un "apartament" a Andorra la Vella per tot l'any al senyor Molines, tot i que pren els àpats a l'hotel. Charles Romeu es refereix també al senyor Antoni Maestre Molines, propietari de l'edifici de l'antiga Vegueria, a qui el seu predecessor, Bonaventura Vigo, va deixar de pagar el lloguer dels últims quatre anys i reclama una indemnització per part del Govern francès. Davant aquest fet i sense cap contracte firmat, la Delegació Permanent considera que és una transacció personal de Vigo que havia arrendat Casa Molines a títol personal. Tot i així, Romeu suggereix al propietari que revisi el que li és degut, a la baixa per tal d'assegurar-se de cobrar de la Delegació Permanent. Finalment sembla que tindrà una indemnització de 250 francs. Romeu s'encarrega de retirar de la Vegueria els mobles i objectes diversos per transportar-los al seu apartament. Com a detall curiós, comenta que els fusells Remington de reserva estaran segurs al seu nou allotjament i que es troben en bon estat, només mancarà que els netegin i greixin per estar impecables. En els anys venidors no consta que hagi continuat llogant habitacles, sinó que prefereix hostatjar-se en fondes i hostals.

Charles Romeu va ésser el testimoni directe dels canvis socials que experimentava Andorra i, durant els quaranta-set anys que va durar el seu mandat com a veguer francès, va lluitar per aportar la modernitat i el benestar als andorrans. Trobem un Romeu molt actiu en els seus inicis i estudiós de tot el relacionat amb les tradicions. Veient la situació econòmica del país, dispensa les autoritats que una escorta el vingui a buscar i que hi hagi cap mena de recepció. Comenta que és respectuós amb els usos i costums, però aquest dispendi és innecessari. Només en alguna ocasió, on s'ha produït algun acte de bandidatge, demana al capità de Canillo o al desener de Soldeu que li faciliti una escorta de quatre homes. Romeu vol aprofitar també l'obertura de les Corts, a partir de Sant Miquel de setembre, per passar la revista

d'armes a totes les parròquies segons mana la tradició, que s'ha de fer en el transcurs de l'any que segueix la nominació d'un veguer, i en els anys successius, i que segons sembla no s'ha fet des de fa temps. Recalca que s'ha de revisar també la llista d'andorrans autoritzats a tenir armes.

En l'àmbit personal, és una persona estimada per la seva família i es casarà amb l'Eugénie Lafabregue, filla d'un banquer de Prada de Conflent, que morirà massa aviat. L'aparició de la Suzanne, nascuda en el si d'una família humil i podríem dir amb un caràcter fort, comportarà un trencament brutal de les relacions familiars i diverses anècdotes que encara avui perduren. Amb el temps, la relació familiar millorarà gràcies en gran part a la seva neboda Gabrielle Lafabregue, néta d'Amadeu Cros, conegut empresari de la indústria química.

Pot estranyar que Charles Romeu parli català, i més tenint en compte que estava una mica mal vist en aquella època entre la gent benestant, però Romeu és una persona poc convencional. Abans de tot, és curiós, amant de la literatura. El seu oncle matern, l'abat Tolrà, va traduir algunes obres de Jacint Verdaguer i ell mateix tradueix al francès *La vida austera* de Pere Coromines. Ha crescut en aquest amor de les lletres, tant si és en català com en francès. És un poeta somniador que va guanyar un clavell a l'Acadèmia dels Jocs Florals amb el poema *Flors de neu*. Aquesta

Gabrielle Lafabregue.
Fons Pol Pijoan

vena poètica també la trobem en algun que altre discurs pronunciat al Consell General.

La seva vessant professional és igual d'interessant, amb els nombrosos projectes que va tirar endavant. Hi havia hagut abans funcionaris que no havien entès mai, ni ho pretenien, les particularitats d'Andorra. L'avantatge de tenir un veguer tan llonge en el càrrec, com Charles Romeu, afavoreix un millor coneixement i s'actua en consonància. Esdevé el protector d'una Andorra que ha fet seva, tot i la nacionalitat francesa. A la seva tomba podem llegir "Que a la seva mort va ser plorat per tot un poble" i ell mateix va patir fins l'últim moment per la sort d'aquesta gent de paraula.

No podem oblidar que Charles Romeu és un funcionari, fill de la bona societat de Prada de Conflent i procedent d'un llinatge d'homes de llei. Ha vist una successió de delegats permanents tant d'una banda com de l'altra i diversos bisbes, amb qui anirà teixint bones relacions, així com amb diversos prohoms andorrans, entre els quals els de Riba de Casa Rossell. És un home molt respectuós amb les jerarquies i sent una profunda deferència per les autoritats andorranes, algunes de les quals han estudiat a França. Assumeix que Andorra és un país aïllat i amb moltes mancances, però sempre està a l'escolta de les seves sollicituds.

Una font essencial són els informes que redacta i envia al delegat permanent sobre el que passa al país i sobre els andorrans, catalogant-los com a profrancesos o com a proepiscopals. Els seus inicis com a veguer són encoratjadors, atès que a les eleccions hi ha sovint majoria profrancesa. Això pot influir en rebre la sisena, per tal d'escollir el batlle francès, però també en el moment d'atorgar beques a joves estudiants. Alguns han de tornar a Andorra com a mestres i així difondre la cultura francesa. És interessant de veure que fins i tot el notari de la Mitra i secretari del batlle episcopal, Domingo Palmitjavila d'Encamp, demana una beca per al seu fill Domingo, que reemplaça Josep Rossell al *Collège* de Perpinyà. Charles Romeu recalca que el notari no sembla un fanàtic i fins i tot mostra una indiferència que justifica un caràcter tranquil i despreocupat. Va estudiar al liceu de Tarbes i de Foix, i per això vol que el seu fill estudiï a França. Finalment, li donen la beca i més endavant Romeu comenta que el jove Palmitjavila, de nom Domingo com el seu pare, pateix de febre escarlatina i, com a malaltia contagiosa, l'han hagut de treure del col·legi per traslladar-lo a l'hospital Saint-Jean en una cambra de

pagament, tot i que el seu estat ja no és tan greu. L'any 1889, Romeu envia al batlle francès J. Bonell les notes trimestrals del jove Domingo Palmitjavila i de Bonaventura Fiter d'Escaldes. Les trapelleries i mals comportaments no tenen cabuda per als becats. Romeu escriu al notari Palmitjavila que si l'actitud del seu fill no millora serà expulsat del *Collège*. Romeu es compromet amb el director del *Collège*, a qui fa arribar una carta del notari per al seu fill, que en la pròxima visita que farà a Perpinyà vol veure el jove estudiant per tal que tingui una bona conducta.

El 1890, una delegació andorrana de visita a Perpinyà demana uns privilegis idèntics per a les noies, adduint que els nois ja fa anys que es beneficien de beques, és a dir, de gratuïtat de l'educació en pensionats francesos.

Els dossiers de les noies també són estudiats amb cura, sobretot pel que fa al parentiu, com és el cas de Pilar Maestre, filla d'Isidoro Maestre, dit *Nyerro*. Sembla que és un partidari de França, tot i que no ha deixat de tenir una bona relació amb la Mitra. No és perillós, és molt respectuós amb l'autoritat i és apreciat i conegut per tots. Romeu comenta que li és molt lleial i que com a cap d'una família nombrosa només té de recursos el seu treball com a hostaler i com a mulatí. Se li atorgarà una beca juntament amb la jove Concepció Huguet de Sant Julià, amb què podran estudiar el 1891 al *Collège* de Besiers. Com és habitual, Romeu demana a la directora i a la institutriu que el mantinguin informat mensualment sobre la salut, l'actitud i els resultats de les dues joves andorranes.

Amb el transcurs dels anys, les regles canvien. En rebre la demanda de l'antic conseller general Mas-Oros, perquè atorguin una beca al seu fill Benito de 10 anys, Romeu escriu al delegat permanent, que esbrinarà si es tracta del fill gran. Es queixa que les beques atorgades a cabalers han estat un error, atès que aquests no tornen al país per les poques oportunitats de guanyar-se la vida que tenen. Parla de Rossell, que sembla ser que ha marxat a Amèrica (el 1897 es parla de Guatemala) i de Moles, alumne de Farmàcia, que es troba a Bordeus (més endavant serà farmacèutic al Calvados). Recalca que el Decret de 1862 només és d'utilitat si s'aplica als hereus que tornen a viure al país i, per tant, més endavant, poden ajudar-los gràcies a la instrucció que els ha estat donada. De fet, Benito Mas serà el primer becat que obrirà l'escola francesa d'Encamp per a nois. Les senyorettes Huguet i Maestre ja ensenyen a les escoles per a nenes a Andorra la Vella i Sant Julià.

Pel que fa a la presentació dels dossiers, el protocol a seguir és clar: el síndic general és qui ha de designar els dos alumnes que cursaran els estudis a França i trametre-ho a la Delegació Permanent a Perpinyà, on, a continuació, i de manera oficial, Charles Romeu pot emetre la seva opinió. A partir d'aquí, el 1891, demana informació al batlle francès, Pere Tomàs, perquè l'informi de quina és la fortuna de la família Mas-Oros, si el fill és l'hereu i si és intel·ligent. Benito Mas serà admès al *Collège* de Perpinyà. D'altres becats també tindran la sort de poder anar a França. Al 1901, Casal de Canillo (fill de Jaume Casal) acaba els seus estudis i l'encarregada de l'oficina de Correus, A. Riberaygua, demana una plaça per al seu fill. Aquell mateix any es va acordar una subvenció per a Mathilde, filla del notari Josep Picart d'Encamp, i per a Maria Riba de Canillo (*Ecole primaire supérieure*), de 300 francs per a cadascuna, per la roba i material de les estudiants a Bésiers. Com a altres becats trobem Amadeu Rossell (nebot del becat Rossell que va marxar a Amèrica) i Joan Mortés (de Cal Garreta de Sornàs).

Els resultats dels estudiants són desiguals, cosa que fa pensar que caldria formar més bé alguns andorrans, perquè esdevinguin mestres amb l'obligació de tornar al país per tal d'ensenyar el francès i estendre la seva influència.

Charles Romeu pot ser un home molt rigorós i en l'exercici de la justícia no li tremola la mà. Però com a persona és sensible a les desgràcies humanes i durant la Primera Guerra Mundial posa en marxa, juntament amb la Suzanne, el Dispensari Departamental d'Higiene Social per a ferits de guerra, a més de ser membre del Comitè Tripartit del Control de Cures a les víctimes de la guerra. Si mirem enrere, ja l'any 1892, ens podem fer una idea de la seva generositat. En una carta al delegat permanent explica que rep visites d'alguns andorrans, en algun moment els esmenta com "indigents", que li demanen ajuda per tal d'arribar a Andorra, ja sigui amb el pagament del tren fins a Perpinyà, ja sigui amb la repatriació de Prades a la Guingueta. Fins ara ho havia considerat com a obres de beneficència que paga amb els seus propis diners, però la veu ha corregut. Explica que els casos s'han multiplicat i que ara ho reclamen com un dret i no com una ajuda desinteressada, com ha vingut fent Romeu. Tan aviat és un home vell que no pot tornar a peu, com un home amb tres infants que demana diners per menjar i per arribar a Andorra. En aquestes circumstàncies, Romeu es veu en l'obligació de restringir les ajudes als indigents de passatge, per la qual cosa demana al

delegat de preveure una partida especial o, encara millor, de suprimir el secretariat de la Vegueria, que considera de poca utilitat i, amb els diners estalviats, subvenir aquestes persones. Està clar que el secretariat de la Vegueria va continuar vigent durant molts anys.

També haurà de constatar robatoris o incidents a les esglésies, com és el cas de l'església d'Encamp, on l'agost de 1887 es van endur la imatge del Crist. Ràpidament les sospites cauen sobre uns ciutadans francesos: Antoine Rigaud, dit *Pelet de Siguer*—fill d'un carboner—, Jean Argeliès de París—antic alumne de l'École des Chartes, que segons sembla és advocat i periodista—i Legoff, que també es presenta com a advocat del Tribunal d'Apel·lació de París (curiosament aquests dos últims han estat vistos per Romeu a Andorra). Els tres inculpats passen a mans de la justícia de Foix. Romeu se sent especialment preocupat, atès que aquest delictes orquestrat per "francesos" ha creat una mala impressió als andorrans, a més del component religiós que ha afectat una població molt creient, sorpresa per l'atac a un símbol religiós. Amb el capellà de Canillo, Domingo Tuset, seguirà activament aquest afer amb un desenllaç feliç: la restitució, un any més tard, de la imatge del Crist.

Però aquí no acaben els incidents. La nit del 27 de maig de 1889, un cartutx de dinamita esclata al presbiteri de l'església de Sant Julià de Lòria. En un primer moment informen Romeu que potser caldria buscar els culpables entre el jovent, que hauria tingut una picabaralla amb el mossèn per una discussió sobre uns balls... Home de consens, Romeu tindrà una molt bona relació amb els seus homòlegs, tant en Francisco Pallerola com amb de Riba. El 1888, Pallerola mateix li demana consell en l'elaboració del seu llibre i especialment en els estudis històrics publicats sobre Andorra a França. Romeu coneix sobretot el que han escrit viatgers, que anomena com a "obres fantosiques", per la qual cosa s'adreça a l'arxivist del Departament, coneixedor d'Andorra i seguidor de tot el que es publica sobre el país: el Sr. Brutails. Brutails és taxatiu i comenta que no s'ha escrit res de seriós sobre Andorra des del punt de vista històric i no serveixen per a un escriptor que busca la veracitat. Romeu li recomana el llibre de Victorin Vidal que pot consultar a la biblioteca del senyor de Riba. Tot i així, li proposa veure's a la propera visita que farà a Andorra acompanyat de Brutails. A Porté, els espera el Nyerro amb dues mules per començar el periple andorrà que donarà llum a una excel·lent obra.

El 1891, Charles Romeu rep una demanda particular. Li demanen la seva opinió sobre el projecte de crear un consolat d'Andorra a Bordeus. No amaga que hi ha hagut diverses demandes en aquest sentit i que en l'actualitat no hi ha consolats d'Andorra ni a França ni a l'estranger. Totes les sol·licituds han estat denegades i no es veu necessari, atès que els andorrans poden dirigir-se als agents diplomàtics i consulars de França en cas de problema. El Govern francès no considera els andorrans com a "estrangers". Les concessions seran un maldecap per a Romeu. Ja a l'inici del seu càrrec, a Andorra es viu un moment una mica mogut, atès que els andorrans volen que es doni la concessió per tal de millorar l'estat de vida, però els coprínceps no ho veuen amb bons ulls. Romeu intenta reunir-se amb el veguer episcopal, però aquest és a Barcelona i no respon les seves cartes. En aquest context, passar revista a les armes, a més del cost que suposa aquesta formalitat per a cada parròquia, només preocuparia els andorrans i seria portadora de males interpretacions. En l'espai de quaranta-set anys, nombroses demandes faran exaltar els ànims de la població des de la demanda de concessió de Jaybert, Escande-Voltan fins a Romañá i Briones.

Charles Romeu arriba a Andorra en un moment en què tot està per fer. El reglament per als notaris és una de les seves prioritats, que treballarà conjuntament amb el veguer episcopal, Francisco Pallerola. El sorprèn el desordre que hi ha als arxius notariais. Sovint no es troben actes que són indispensables per al tribunal o senzillament s'han perdut. No hi ha cap índex de les causes jutjades pel Tribunal de Corts i els notaris tampoc tenen cap repertori de les seves actes. Però aquest reglament no agrada els notaris i, l'any 1889, fan arribar la seva queixa al veguer episcopal, explicant que no aplicaran dit reglament per acontentar el Consell General. Sembla ser que el descontentament vindria per l'aplicació de les noves tarifes dels notaris i es demana la supressió d'alguns aranzels. El Consell General fa pressió prop dels notaris i la Mitra i, veient que no se'n treu res, s'adreça a la Delegació Permanent francesa. Romeu parla d'amenaçes i coaccions als notaris i de l'escàndol que han generat en voler imposar-se als veguers, fins i tot en les qüestions que són de la seva competència.

Per tal de tirar endavant aquest projecte, els veguers accepten rebre per escrit les modificacions que el Consell General vulgui presentar. Es descarta que ho facin oralment prop del Tribunal de Corts per no perllongar innecessàriament el debat, cosa que seria

Charles Romeu. Fons
Jean-Pierre Raison

del grat del Consell, que no té pressa per veure tancat un reglament definitiu. Es demana, doncs, de fer arribar, en l'espai d'un mes i a les dues Vegueries, els articles que consideren que s'han de modificar i les tarifes que s'haurien de reduir. A la propera reunió del Tribunal de Corts s'examinaran les qüestions plantejades pel Consell. Els notaris Moles, Picart i Palmitjavila també poden opinar sobre la proposta rebuda del Consell. Finalment, Romeu veu plausible acceptar la majoria de propostes fetes pel Consell General i així ho explica al delegat permanent. Pel que fa al país, veiem algunes eleccions difícils, l'assistència a una exposició universal de París, la línia telegràfica, la construcció de carreteres, soldats turcs que s'escapen de França durant la Primera Guerra Mundial i es refugien a les Valls, els conflictes amb l'últim delegat permanent i tants altres esdeveniments que, al final del seu mandat, seran preocupants amb l'arribada de personatges que ell considera *indesitjables*, com ara Massó i alguns nacionals francesos.

Charles Romeu manté unes relacions tibants amb Paul Larrieu. L'arribada de centenars de treballadors de FHASA i els aldarulls que es formen en una població de 5.000 habitants aproximadament han posat de manifest que cal suprimir el sometent i tenir un cos de Policia, que es forma l'agost de 1931. Es compta amb un cap i sis agents, un per a cada parròquia, però necessiten tenir més preparació i un domini de les armes dissuasòries. París no triga a prendre una decisió al respecte i envia Paul Larrieu, Marechal de Logis (sergent). Com ve sent habitual, el ministre d'Exteriors no demana el parer a Romeu i, el 16 de maig de 1932, les autoritats el reben a la Casa de la Vall. Segons Larrieu, està clar que amb sis fusells i sis revòlvers del model 1874 la seguretat de les Valls no està gens assegurada. La seva estada havia de ser temporal, però es perllonga durant mesos, davant la malfiança, d'una part, de les autoritats andorranes i de la Mitra, que ho veuen com alguna estratègia sospitosa de França, amb la qual fan servir Larrieu com a espia per a una possible invasió del territori, i, d'altra part, de Charles Romeu, que envia missives al delegat permanent per protestar per la incapacitat de Larrieu de portar a terme l'encàrrec fet, que es preveia d'un mes, i per comunicar-li la necessitat de tallar els rumors.

Però un dels moments més durs de la carrera de Charles Romeu és el nomenament d'un veguer adjunt, Joseph Carbonell, l'any 1931. Cal recordar que aquesta figura no es preveia en els usos i costums andorranos i ni la Mitra ni les autoritats veuen amb bons ulls l'arribada d'aquesta persona. La malfiança apareix aviat amb la idea que França vol estendre encara més la seva influència i prepara alguna cosa en contra de la Mitra d'Andorra. S'afegeix, a més, que Carbonell —que té residència a Andorra, contràriament a Romeu, que sempre ha viscut a Prada de Conflent— no perd el

temps per sembrar zitzània i enviar informes alarmistes i desfavorables que fan dubtar al delegat permanent, que rep informes completament diferents de part de Romeu. Gaudeix de poques simpaties i fins i tot el batlle francès i el secretari refusen de col·laborar amb ell, perquè s'entesta a donar ordres contradictòries de les que reben de Romeu. Carbonell no en té prou i ataca Charles Romeu a través de la premsa.

Les relacions esdevenen ràpidament tempestuoses entre els dos homes i Carbonell comença a enviar directament a la Delegació Permanent els informes sense passar per Romeu. A partir d'aquell moment, Charles Romeu comença a fer visites a Andorra sense avisar-lo, cosa que posa furios a Carbonell. Romeu es refia només del seu secretari, del batlle i d'altres persones de confiança que el posen al corrent del que passa a Andorra i del que fa Carbonell, que se sent plenament recolzat pel delegat permanent Taviani. El mateix síndic general fa arribar una sol·licitud expressa de reexpedir Carbonell cap a França.

El patiment de Romeu per les lluites constants per defensar el seu honor i perquè no el facin fora són tan esgotadores que mor el 5 de març de 1933. La Suzanne, vídua de Romeu, crida alt i fort que Carbonell és el causant de la mort del seu marit i fa gravar a la placa de la seva tomba "MORT VÍCTIMA DEL MÉS MENYSPREABLE DELS SEUS CONCIUTADANS". Aquest fa un gran escàndol en el si de la comunitat i, en un primer moment, fa posar-hi ciment per amagar la inscripció, però la placa conserva avui en dia l'epitafi complert, tot i l'abandonament de la tomba. Són quaranta-set anys d'una memòria oblidada, d'un personatge que ens recorda com n'eren de complicades les relacions amb alguns bisbes i autoritats, però és sobretot un homenatge a la vàlua de Charles Romeu, que trobareu més en detall a la novel·la històrica *L'home de mirada clara*.